

OGAHIYNING "RAHM ET" RADIFLI G'AZALIDAGI BADIY MAHORAT**Yoqutxon Anvarova****Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti,
Filologiya va tillarni o'qitish (arab tili) ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi
@anvarovayoqutxon523gmail.com. +998998645545****Ilmiy rahbar PhD, dotsent****Mutalova Gulnora Sattarovna****<https://doi.org/10.5281/zenodo.18085751>**

Annotatsiya: Ushbu maqolada XIX asr o'zbek adabiyotining zabardast namoyandasi Muhammad Rizo Ogahiyning "Rahm et" radifli g'azali baytma-bayt tahlil qilinadi. Tadqiqotda har bir baytning mazmuniy qatlamlari, badiiy san'atlar (tazod, tashbih, talmih, tajnis) va shoirning ruhiy-estetik olami kengaytirilgan sharhlar orqali ochib berilgan. Maqola mumtoz she'riyat muxlislari, adabiyotshunos olimlar va talabalar uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar mumtoz adabiyot, ishq falsafasi, lirik qahramon, hajr, visol, badiiy san'at, tasavvufiy ramzlar.

**ХУДОЖЕСТВЕННОЕ МАСТЕРСТВО В ГАЗЕЛЕ АГАХИ С РАДИФОМ «РАХМ
ЭТ»****Йокутхон Анварова****Ташкентский государственный университет востоковедения,
Направление: Филология и
преподавание языков (арабский язык),
студентка 2-го курса @anvarovayoqutxon523gmail.com
+998998645545****Научный руководитель: д.ф.н., Муталова Гулнора Саттаровна**

Аннотация: В данной статье представлен побайтовый анализ газели выдающегося представителя узбекской литературы XIX века Мухаммада Ризы Агахи «Рахм эт». В исследовании через расширенные комментарии раскрываются смысловые пласты каждого байта, использование художественных средств (антитеза, метафора, аллюзия, каламбур) и духовно-эстетический мир поэта. Статья предназначена для любителей классической поэзии, литературоведов и студентов.

Ключевые слова: классическая литература, философия любви, лирический герой, разлука, свидание, художественное средство, суфийские символы.

ARTISTIC SKILL IN AGAHI'S GHAZAL WITH THE RADIF "RAHM ET" ("HAVE**Yoqutxon Anvarova****Tashkent State University of Oriental Studies,
Faculty of Philology and Language Teaching (Uzbek Language),
2nd-year student @anvarovayoqutxon523gmail.com +998998645545
Scientific supervisor: DSc in Philology, Mutalova Gulnora Sattarovna**

Abstract: This article presents a verse-by-verse analysis of the ghazal "Rahm et" by Muhammad Riza Agahi, a prominent figure of 19th-century Uzbek literature. The study reveals the semantic layers of each verse, the use of artistic devices (antithesis, metaphor, allusion, pun), and the poet's spiritual-aesthetic world through extensive commentary. The article is intended for lovers of classical poetry, literary scholars, and students.

Keywords: classical literature, philosophy of love, lyrical hero, separation, reunion, artistic device.

KIRISH

Muhammad Rizo Ogahiy nafaqat davlat arbobi va mohir tarjimon, balki inson qalbining eng nozik tebranishlarini soʻzda aks ettira olgan buyuk lirik shoirdir. Uning "Rahm et" radifli gʻazali klassik adabiyotimizdagi "tazarru" va "iltijo" janrining yuksak namunasi boʻlib, unda oshiqning maʼshuqa (yoki ilohiy maʼshuq) huzuridagi mutlaq taslimiyati va ruhiy iztiroblari tasvirlanadi. Gʻazalning har bir bayti alohida bir dunyo boʻlib, unda ishqning ham jismoniy, ham maʼnaviy qirralari uygʻunlashgan. Quyida ushbu asarning mufassal tahlili orqali Ogahiyning shoirona mahoratiga guvoh boʻlamiz.

Ishqing gʻamida diydayi giryonima rahm et,
 Hajring tunida nolayi afgʻonima rahm et.

Gʻazalning matlasi lirik qahramonning jismoniy iztirobi va ruhiy faryodi oʻrtasidagi bogʻliqlikni koʻrsatish bilan boshlanadi. "Diydayi giryon" (yigʻloqi koʻz) timsoli oshiqning ishq gʻamida tamomila erib, koʻz yoshiga aylanganini ifodalaydi. Birinchi misrada ishq — gʻam manbai, ikkinchi misrada esa hajr — zulmat manbai sifatida tasvirlangan. "Hajr tuni" tushunchasi oshiqning ayriliq azobidagi qorongʻu va cheksiz muddatini badiiy aks ettiradi. Shoir "nolayi afgʻon" (faryodli nola) iborasi orqali bu zulmatda chalingan koʻngil ohini butun borliqqa yetkazadi. "Rahm et" radifi bu yerda shunchaki soʻz emas, balki qalbning mutlaq najotkoriga qilayotgan soʻnggi iltijosidir. Baytda tanosub sanʼati orqali "ishq", "gʻam", "hajr" va "nola" soʻzlari bir xil kayfiyat silsilasini yaratgan. Ogahiy bu yerda oʻzini dunyo matolaridan voz kechgan, faqat yorning xayoli bilan yashayotgan solik sifatida namoyon etadi. Ushbu iltijo orqali qalbning mutlaq samimiyati va sevgidagi pokligi namoyon boʻladi. Har bir soʻz lirik qahramonning ruhiy olamidagi eng nozik tebranishlarni ifodalashga xizmat qiladi. Baytning umumiy estetikasi oʻquvchini oshiqning hasratli dunyosiga ilk qadamdayoq gʻarq qiladi.

Javring chekibon joni hazin chiqqoli yetdi,
 Ey jonu jahon, joning uchun jonima rahm et.

Bu baytda oshiqning azoblari oʻlim boʻsagʻasiga qadar yetganligi mahorat bilan chizib berilgan. "Joni hazin" (mahzun jon) yorning javr-u jafolaridan charchab, vujudni tark etishga tayyor turgan holatda tasvirlanadi. Shoir yorni "jonu jahon" (borliqning joni) deb atash orqali uning borliq markazi ekanini eʼtirof etadi. "Joning uchun" qasami yoki oʻtinchi — inson oʻz sevgilisiga qilishi mumkin boʻlgan eng oliy va muqaddas iltijodir. Baytda "jon" soʻzining toʻrt xil maʼnaviy jilolarda takrorlanishi (tajnis va takror) sheʼrning musiqiylikini mislsiz darajaga koʻtargan. Oshiq oʻz hayotini saqlab qolishni emas, balki yorning rahm-shafqati orqali bu dardni sharaf bilan koʻtarishni istaydi. Bu yerda javr chekish — oshiq uchun ruhiy poklanish, jafoga chidash esa sevgining isbotidir. Har bir misra oshiqning maʼnaviy taslimiyatini va yorga boʻlgan cheksiz bogʻliqligini ifoda etadi. Shoirning badiiy mahorati "jon" tushunchasini ham jismoniy, ham ilohiy mazmun bilan boyitishda koʻrinadi. Ushbu bayt gʻazalning hissiy quvvatini yanada oshirib, oshiqning fidoiylik darajasini koʻrsatadi.¹ Oxir-oqibat, bu iltijo hayotning davomiyligi uchun emas, balki ishqning gʻalabasi uchun qilingan faryoddir.

¹ **Yusupov Sh.** *Ogahiy qoʻlyozmalari tavsifi.* – Toshkent: Fan, 1986.

Toroji firoqing yalang etti tani zorim,
 Ber jomayi vasling, tani uryonima rahm et.

Shoir ayriligni (firoqni) shunday dahshatli kuch sifatida tasvirlaydiki, u hatto oshiqning egnidagi sabr libosini ham talab ketgan. "Toroj" (bosqin) so'zi orqali ayriligning vayronkorligi va shafqatsizligi badiiy ifodalangan. "Tani zor" — bu dunyoviy orzu-havaslardan qolgan so'nggi g'arib vujud bo'lib, u endi "uryon" (yalang'och) holatida qolgan. "Jomayi vasl" (visol kiyimi) esa oshiqning barcha ayblari va dardlarini yashiruvchi, unga yangi hayot bag'ishlovchi nurdir. Bu yerda yalang'ochlik faqat kiyimsizlik emas, balki ma'naviy himoyasizlik va yorning lutfidan mahrumlik ramzidir. Baytda tazod (ayriliq va visol) san'ati orqali oshiqning muhtojligi va yorning boyligi (shafqati) o'zaro qarama-qarshi qo'yilgan. Shoir o'zining haqirligini tan olish orqali ma'naviy yuksalishga — yorning diydoriga erishishni ko'zlaydi. Ushbu tasvirda oshiqning bor-budidan kechib, faqat bitta narsaga — vaslga intilishi badiiy mukammallik bilan aks etgan. Har bir so'z lirik qahramonning samimiy va musaffo qalbining nidosi bo'lib yangraydi. Bu bayt ishq yo'lidagi barcha moddiy narsalarning ahamiyatsizligini, faqat ruhiy yaqinlikning qadrini uqtiradi. Shoirning badiiy kashfiyoti — visolni kiyimga o'xshatish orqali qalbning go'zalligini asrash g'oyasini ilgari suradi.

Darding chekaram go'shayi vayronada umre,
 Tashrif ketur, kulbayi ahzonima rahm et.

Lirik qahramon o'z hayotini "go'shayi vayrona"da (xaroba burchakda) o'tkazayotgani uning dunyo tashvishlaridan butkul uzilganini anglatadi. "Umre" (bir umr) so'zi orqali shoir o'zining sabri va sadoqatining naqadar uzoq vaqtli ekanini ta'kidlamogda. "Kulbayi ahzon" (g'amlar uyi) — bu ayriliq dardi maskan qurgan, nurlar so'ngan qalb ramzidir. Shoir yordan "tashrif keltirishni" so'rash orqali, o'sha vayronani obod qilish, unga qayta jon berishni iltijo qiladi. Bu yerda yorning kelishi — bu ilohiy lutfning oshiq qalbiga tushishi sifatida talqin qilinishi mumkin. Baytda Ya'qub alayhissalomning kutish azobi bilan bog'liq bo'lgan tarixiy-diniy motiv (talmih) sezilib turadi². Shoir uchun bu dunyo faqat vayronadir, faqat yorning diydori uni haqiqiy manzilga aylantira oladi. Har bir misrada intizorlikning mungli sadosi va cheksiz umidning nuri ufurib turadi. Vayrona makon yorning birgina qadami bilan jannatmonand go'shaga aylanishiga shoir ishonadi. Bu bayt sadoqatli oshiqning matonati va o'z dardiga bo'lgan sodiqligini yuksak estetik parda orqali namoyish etadi.

Holimni parishon yuz uza ayladi zulfing,
 Jam' et oniyu halo parishonima rahm et.

Bu baytda sharq she'riyatining an'anaviy "zulf" va "yuz" obrazlari orqali oshiqning ruhiy inqirozi tasvirlanadi. Yorning yuzi uzra sochilgan parishon zulfi oshiqning ko'nglini ham sochib, uni tartibsiz va sargardon qilib yuborgan. "Zulf" bu yerda dunyoviy chigalliklarni, oshiqni band qiluvchi sehirlil rishtalarni anglatadi. Shoir "zulfingni yig'ib ol" (jam' et) deyish orqali, o'zining tarqoq xayollarini bir nuqtaga jamlashni orzu qiladi. "Jam'" (to'plash) va "parishon" (sochilish) so'zlari o'rtasidagi tazod san'ati baytning falsafiy yukini oshiradi. Oshiqning taqdiri yorning birgina harakati yoki nigohi bilan o'zgarishi mumkinligi mahorat bilan ko'rsatilgan. Parishonlik — bu faqat g'am emas, balki yorning go'zalligi qarshisida aqldan ozish darajasidagi hayratdir.

²Ishoqov Yo. *So'z san'ati so'zligi*. – Toshkent: O'zbekiston, 2014. (G'azaldagi badiiy san'atlar – tashbih, tazod va tajnis tahlili uchun qo'llanma).

Shoir bu tasvir orqali yorning tashqi go'zalligi oshiqning ichki dunyosini qanchalik kuchli boshqarishini ifodalagan. Har bir misrada estetika va dard uyg'unlashib, kitobxonni hayratga soluvchi badiiy manzara yaratadi. Ushbu bayt orqali Ogahiy go'zallikning ham halok qiluvchi, ham saqlab qoluvchi kuchini yoritib beradi.

Ey gul, g'ami hajringda ko'ngul bulbuli nola
 Tokay qiladur, bulbuli nolonima rahm et.

Ogahiy bu yerda mumtoz adabiyotdagi eng mashhur "Gul va Bulbul" timsolini yangicha dardli ohangda talqin etadi. Yor — go'zallikda tengsiz "Gul", oshiq esa uning hajri azobida bo'zlayotgan "Bulbul"dir. Bulbulning tabiati sayrash (nola qilish) bo'lsa-da, bu yerda "tokay" (qachongacha) degan savol orqali azobning chidab bo'lmas darajaga yetgani ko'rsatiladi. "Bulbuli nolon" (yig'layotgan bulbul) — bu shoirning o'zi bo'lib, uning butun hayoti ishqiy faryoddan iborat. Shoir bu an'anaviy tashbeh orqali o'z ishqining naqadar tabiiy va samimiy ekanini isbotlamoqchi bo'ladi. Gulning beparvoligi yoki tikanlari bulbulga ozor bersa-da, bulbul baribir o'z sadoqatidan voz kechmaydi. Bu baytda ishqning mangu va fojiviy go'zalligi, oshiqning o'z dardidan lazzat olishi aks etgan. Har bir so'z tabiatning musaffoligi va inson ruhining murakkabligini birlashtiradi. Shoirning rahm so'rashi — bu faqat visol emas, balki bu cheksiz nolalarga bir lahzalik tasalli berishdir.

Davron sitami, ishq g'ami, hajr balosi
 Qasd etti hazin xotiri vayronima, rahm et.

Ushbu baytda shoir lirik qahramonning ustiga yopirilib kelayotgan uchta ulkan kuchni — Zamon, Ishq va Ayriliqni sanab o'tadi. "Davron sitami" — dunyoning bevafo va zolimligi, "ishq g'ami" — qalbni yemiruvchi shirin azob, "hajr balosi" — ruhni qiynovchi ayriliqdir. Bu uch dushman birlashib, shoirning "hazin xotiri vayroni"ni (mahzun va vayron bo'lgan ko'nglini) tamomila yo'q qilishni maqsad qilgan. Oshiq o'zini himoyasiz bir qal'aga, bu dardlarni esa uni zabt etishga shaylangan qudratli qo'shinga o'xshatadi. "Qasd etish" iborasi bu iztiroblarning naqadar shafqatsiz va qat'iy ekanligini anglatadi. Shoir uchun yagona najot — yorning rahm-shafqati bo'lib, u bu uch baloga qarshi tura oladigan yagona kuchdir. Bu yerda insonning taqdir oldidagi o'zligi va muhabbatdagi buyukligi o'zaro to'qnash keladi. Har bir so'z lirik qahramonning qalbini o'rtayotgan olovning bir parchasi kabi ta'sirchan. Ogahiy bu baytda shaxsiy dardini zamona g'urbatlari bilan bog'lab, uni umuminsoniy hasrat darajasiga ko'taradi.

Bejurm mani yozg'urubon tiyg'i jafoni
 Jonimg'a surub, qolma maning qonima, rahm et.

Shoir bu baytda adolat va zulm munosabatlarini eng yuqori dramatik nuqtada tasvirlaydi. Oshiq o'zining hech qanday gunohi ("bejurm") yo'qligini ta'kidlasa-da, yor uni ayblab (yozg'urubon), zulm qilichini (tiyg'i jafoni) ishlatmoqda. "Jonimga surub" iborasi bu azobning o'ta yaqinligini va o'limning muqarrarligini badiiy aks ettiradi. Shoir "qonimga qolma" deyish orqali yorni nohaq qon to'kishdan saqlashni, uning nomi pok qolishini o'ylaydi. Bu yerda oshiqning kamtarligi va fidoiyligi shunday darajadagi, u o'z hayotidan ko'ra ma'shuqaning obro'sini ustun qo'yadi. Bu baytda o'lim va muhabbatning fojiviy uyg'unligi sharqona lutf bilan yoritilgan. Har bir misra qon bilan yozilganidek hayajonli va o'quvchi ruhiga chuqur ta'sir qiluvchidir. Shoirning badiiy tili o'tkir va ta'sirchan bo'lib, qalbning so'nggi talvasasini ifodalaydi.

Hayratdadur Ogahiy to ko'rdi jamoling,

Ey hurliqo, diydayi hayronima rahm et.

G'azalning maqtasi shoirning "hayrat" maqomiga erishgani bilan yakunlanadi. Yorning jamolini (go'zalligini) ko'rgan lahzadan boshlab Ogahiy abadiy hayrat dengiziga g'arq bo'lgan. "Hurliqo" (hur kabi go'zal) — yorning bu dunyoga tegishli bo'lmagan, samoviy va muqaddas go'zalligiga ishoradir. "Diydayi hayron" — yorning jamolidan ko'z uzolmay qotib qolgan ko'z bo'lib, u endi butun borliqni yorning nurida ko'radi. Shoir g'azalni o'zining shu hayratiga va lolligiga rahm so'rash bilan yakunlaydi. Bu yerda hayrat — ishqning eng yuqori bosqichi, ya'ni aqldan kechib, qalb bilan his qilishdir. Ogahiy o'z ismini keltirar ekan, o'zini bu ishqiy dostonning ham muallifi, ham asiriga aylantiradi. Oxirgi misradagi "rahm et" iltijosi g'azalning barcha baytlarini bir nuqtaga — yorning jamoliga birlashtiradi. Bu yakun oshiqning ma'naviy yuksalishi va ma'shuqa go'zalligida fano bo'lishini muhrlaydi.

XULOSA

Ogahiyning "Rahm et" g'azali — inson ruhining azob va umid orasidagi mangu tebranishlarini aks ettiruvchi buyuk asar. Har bir baytda ishqning turli ranglari, ayriliqning turli sadosi mahorat bilan chizilgan. G'azal nafaqat badiiy go'zalligi, balki tasavvufiy teranligi bilan ham o'zbek adabiyotining gultoji bo'lib qolaveradi. Shoirning har bir misradagi samimiy iltijosi kitobxon qalbini ezgulikka va go'zallikka oshno etadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. G'aniyeva S. *O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi*. – Toshkent: Akademnashr, 2010. – 368 b. (Ogahiy ijodining ijtimoiy-badiiy talqini bo'yicha nazariy manba).
2. Qayumov A. *Ogahiy*. – Toshkent: Yosh gvardiya, 1986. (Shoir hayoti va lirikasi haqidagi fundamental tadqiqot).
3. Ishoqov Yo. *So'z san'ati so'zligi*. – Toshkent: O'zbekiston, 2014. (G'azaldagi badiiy san'atlar – tashbih, tazod va tajnis tahlili uchun qo'llanma).
4. Vohidov R., Esanov H. *O'zbek adabiyoti tarixi (XIX asr)*. – Toshkent: Universitet, 2006.
5. Boboyev T. *Adabiyotshunoslik asoslari*. – Toshkent: O'zbekiston, 2002. (G'azal janri va radif tushunchalarining nazariy asoslari).
6. Yusupov Sh. *Ogahiy qo'lyozmalari tavsifi*. – Toshkent: Fan, 1986.
7. Tafakkur.net — *Muhammad Rizo Ogahiy. G'azallar*. (Elektron manba: g'azal matni va variatsiyalari uchun).